



מבט אזורי-מדיני על המערכה בעזה

המערכה בעזה אינה סכסוך מקומי. אמנם הלחימה מתרחשת באזור גיאוגרפי מצומצם, אך קיימת סכנה שהיא תתלקח למערכה אזורית, ובכל תרחיש סיומה ושאלת "היום שאחרי" יתגבשו תוך כדי מעורבות משמעותית של ארה"ב ושל השחקנים האזוריים. ישנה חשיבות רבה להכיר ולהבין את יחסן של המדינות באזור כלפי המערכה בעזה, את האינטרסים, הרגישויות והיכולות של כל שחקן רלבנטי, ולהכיר את הפעולות השונות שכל אחד נוקט בהן. בקובץ זה תמצאו ניתוחים קצרים מאת מומחי מיתוים, המציגים בקווים כלליים את המבט האזורי על המערכה בעזה כפי שהוא מתפתח יחד עם הארועים השונים, כמו גם עקרונות מנחים למדיניות-החוץ האזורית של ישראלית. על מנת לקבל את מלוא התמונה, כדאי לעקוב אחר סדרת הפרסומים המלאה של המבט האזורי-מדיני על המערכה בעזה.

שבוע שביעי למלחמה

מבט אזורי

ד"ר רועי קיבריק, מנהל המחקרים במיתוים

ההסכם להפוגה בלחימה ויישום עסקת החטופים (הראשונה?) מסמן כניסה לשלב הבא במלחמה. ימים אלו סיפקו לכל הצדדים זמן להתארגן, ולכלכל את צעדיהם להמשך – לא רק לישראל ולחמאס במישור הצבאי - אלא גם למעורבים האחרים במלחמה, אשר מנצלים את ההפוגה בעיקר למהלכים מדיניים.

מדינות האזור הערביות השקיעו מאמצים בניסיונות להפוך את הפסקת האש הזמנית לארוכה יותר, ולאחת שתוביל למהלך מדיני נרחב על בסיס פתרון שתי המדינות ויזמת השלום הערבית. אלו הקווים המנחים של השיחות שקיימו מנהיגי מדינות ערב בפגישות ביניהם, ואלו גם הקווים המנחים שהציגה המשלחת המשותפת לליגה הערבית ולארגון מדינות האסלאם אשר נפגשה עם הנציגות במועצת הביטחון. במידה רבה היו אלו גם הקווים המנחים של ארה"ב ומדינות המערב, כפי שהוצגו בנאומי המנהיגים השונים, למעט ההדגשה המרכזית של נשיא ארה"ב כי הוא ממשיך לתמוך בפעולה צבאית ישראלית למיטוט החמאס שלא יוכל להישאר ברצועה עם תום המלחמה, כל עוד היא מידתית, ומשרתת את עיצוב המציאות ביום שלאחריה.

במקביל למאמצים הדיפלומטיים, המשיכו המאמצים ההומניטריים להוות ערוץ פעולה מרכזי של מדינות ערב, דרכו הפגינו את מחויבותם לסוגייה הפלסטינית. הדאגה לסיוע ההומניטרי והלחץ האמריקאי על ישראל לספק אותו, היתה גם דרכה של ארה"ב להפגין את מחויבותה לסדר העולמי הליברלי אותו היא מנהיגה.

בכל הקשור לעסקת החטופים, נדמה כי קטר קוטפת כעת את ההשקעות הרבות שלה לאורך השנים בעזה ובחמאס, הפכה לכתובת הבלעדית המקיימת תקשורת אפקטיבית עמו, ומשכך לשחקן המרכזי אליו עולים לרגל. ארה"ב, ערב הסעודית, איראן, ישראל ואחרים, כולם הגיעו לקטר כדי לרתום אותה לטובת עסקת החטופים. ממדינה שהוטל עליה מצור על ידי שכנותיה, הפכה קטר לשחקנית מרכזית ובטוחה בעצמה. מיקומה הגיאוגרפי של מצרים, ושליטתה על מעבר רפיח, העניקה לה הזדמנות למצב עצמה כשחקנית משמעותית, גם בהיבט של הכנסת הסיוע ההומניטרי לעזה, וגם בהיבט של עסקת החטופים.

אחת המטרות המרכזיות של מדינות האזור, ושל אירופה וארה"ב בניהול המערכה בעזה, היא מניעת הזליגה של המלחמה לחזיתות נוספות. שלוש חזיתות מרכזיות מעסיקות את תשומת הלב של הקהילה הבינלאומיות והאזורית – חזבאללה ולבנון, הגדה המערבית והחות'ים בנתיבי הים. בלבנון התקבעו "חוקי

משחק" לא כתובים לגבי אופי וסף התקיפות ההדדי, כך שלא יגיעו לנקודה בה תיפתח מלחמה כוללת, וחזבאללה אמצ' (בינתיים) גם את מסגרת הזמנים של ההפוגה הזמנית בעזה. ארה"ב עם קבוצות התקיפה שלה, מספקת גורם מרתיע בזירה זו. בגדה המערבית המצב קשה, כאשר לצד הפגיעה הכלכלית הקשה נוכח הניתוק מהמשק הישראלי, והפגיעה הפוליטית נוכח מה שנתפס כהצלחה של החמאס שהושגה בדרך של טרור, והיעדר הלגיטימציה לשלטון אבו מאזן, אלימות המתנחלים מוסיפה שמן למדורה, והפריצה של חזית מלחמה נוספת אינה תרחיש דמיוני. אפשרות זו מעסיקה את מדינות האזור והעולם, אשר מנסים להשפיע על ממשלת ישראל לטפל במתנחלים הקיצוניים. הזירה השלישית – החות'ים בתימן וביטחון נתיבי השייט – הולכת ומתחממת ללא קשר להסכמי ההפוגה בין ישראל והחמאס. תקיפות של טילים וכתב"מים בתימן לכיוון ישראל ממשיכות להתרחש, ותקיפות של אוניות סוחר בים האדום ובים הערבי, הפכו לסוגיה מרכזית נוספת. תקיפות האוניות משפיעות על כל האזור ועל אחד מנתיבי הסחר העולמי המרכזיים, ובכך המלחמה בעזה מתרחבת גם אל מעבר לגבולותיה של הרצועה. מול האיום של החות'ים (ואיראן) ביד האדום, מוצאת עצמה ישראל עומדת לצד מדינות האזור ומדינות המערב.

מבט על ארה"ב

נדב תמיר, חבר ועד מיתווים, *Jstreet*

בכירים בממשל בידן ממשיכים לטעון שהפסקת האש הזמנית לצורך שחרור החטופים, לא תוביל להפסקה מוחלטת של הלחימה מול חמאס. הנשיא ג'ו בידן נותר מחויב לעמדתו מתחילת המלחמה, אז אמר כי חמאס לא יכול להישאר חלק מן השלטון ברצועת עזה ויש לפעול להפלתו ולהחלפתו בגורם אחר. בממשל הדגישו ביממה האחרונה כי עמדה זו אינה צפויה להשתנות גם לאחר הפסקת האש הזמנית. עם זאת, בממשל סבורים כי העסקה לשחרור חלק מהחטופים, לצד הרצון להביא לשחרור חטופים נוספים בהמשך, עשויים להוביל לצמצום הפעילות של צה"ל בחלקה הדרומי של הרצועה עם חידוש הקרבות. מקורות בממשל אמרו כי על אף שארה"ב לא תלחץ בקרוב על ישראל להסכים להפסקת אש קבועה, יש חשש גובר בממשל לגבי התוכניות של ישראל בדרום הרצועה עם סיומם של ימי ההפוגה.

ארה"ב היא שדחפה – הרבה יותר מישראל – לעסקת החטופים עם חמאס. בידן סייע לסגירת העסקה באמצעות ה-CIA, בעזרת הקטרים וגם במעורבות אישית חריגה. מטרת הבית הלבן היא לנצל את ההפוגה כמקפצה להחזיר עוד חטופים הביתה, מעבר ל-50 הראשונים. אף על פי שבאופן מוצהר ארה"ב התנגדה ל"הפסקת אש כוללת" בטענה שכל הפסקה שבה יישאר חמאס בעל יכולות צבאיות ושלטוניות איננה מקובלת, ודרשה רק "הפוגות הומניטריות", היא תתקשה להצדיק חידוש לחימה אם מולה תעמוד האפשרות לעסקה נוספת. הפסקת האש, במסגרת עסקת החזרת החטופים בין ישראל לחמאס, מאירה ניגוד במדיניותה של ארה"ב ומעמידה לפניו דילמות אסטרטגיות. לכאורה, עסקת חטופים ובצידה הפסקת אש – גם אם תחומה בזמן – היא הישג מבחינת ארה"ב. אולם, גם אם תחזיק הפסקת האש מעמד רק ארבעה ימים, כמסוכם, מבחינה מדינית ארה"ב לא השיגה כלום.

כבר בראשית המלחמה הגדירה ארה"ב מטרה אסטרטגית ראשית למנוע הרחבת המלחמה לעימות ישיר ומלא בין ישראל לארגון חיזבאללה ולאיראן שמאחוריו. מבחינתה, הפסקת האש איננה נחשבת להשגת היעד הזה משום שסכנת ההסלמה טרם חלפה. אם בכלל, חידוש המלחמה לאחר ארבעה או חמישה ימים, כשהמטרה ברורה וארה"ב נתפשת כמי שתומכת בכך, עשוי רק להגדיל את פוטנציאל ההסלמה, שכן היא תיתפס כשותפה מלאה למהלך. תמיכה כזאת תגביר גם את הלחצים הפוליטיים על בידן, הן מבעלות הברית בעולם הערבי ובאירופה והן בזירה הפנימית.

בנאומו של בידן באמצע חופשת חג ההודיה שלו בנאנטקט, בידן שרטט בדבריו את התוואי להמשך המלחמה כפי שארה"ב רואה אותה. "כפי שאמרתי, שחרור החטופים היום הוא ראשיתו של תהליך. אנחנו מצפים לעוד שחרור חטופים מחר, עוד ביום שאחריו ועוד ביום שיבוא אחריו", אמר הנשיא. "בימים הקרובים אנחנו מצפים שעשרות חטופים ישובו למשפחותיהם. ביידן הדגיש כי חמאס "מבין ומגיב רק ללחץ, ואני לא מצפה מהם לכולם". המשמעות היא שארה"ב תהיה סובלנית ותתמוך בפעולות כירורגיות של צה"ל. כאלה שיכללו כמות מוגבלת של כוחות המשלימים משימה ויוצאים מהשטח. אך היא תתנגד למבצע מקיף בדרום רצועת עזה ולכיבוש מעשי של חאן יונס או רפיח.

מכאן נובע שארה"ב תדרוש מישראל הגדרה מחדש של הביטוי "מיטוט החמאס". במקביל ארה"ב דורשת מישראל תשובות לגבי "היום שאחרי". זאת בהנחה שהנוכחות של ישראל בצפון הרצועה היא זמנית בלבד.

ארה"ב דבקה בתפיסה של הרחבת שליטתה של הרשות הפלסטינית לעזה, ובמודל "שתי המדינות" כפתרון לטווח הארוך. הפערים בין עמדת ממשל ביידן לעמדות ממשלת ישראל מעמיקים ועשויים להוביל לעימות.

מבט על מצרים

פרופ' אלי פודה, חבר ועד מיתווים, האוניברסיטה העברית

מצרים ממשיכה למלא תפקיד מרכזי במלחמה בשלושה מישורים מרכזיים: במישור הראשון, היא ממלאת תפקיד במשא ומתן לחילופי חטופים ישראלים ואסירים פלסטינים. חלקה של מצרים במשא ומתן המתנהל בחשאיות אינו ברור דיו, אולם חמאס בהודעותיו דואג להודות לקטר ולמצרים על תפקידן החשוב. גם התקשורת המצרית מדגישה את חלקה של מצרים, לצד קטר וארצות הברית, במשא ומתן. העובדה שהחטופים הישראליים מועברים דרך מעבר רפיח המצרי מאפשרת למצרים להבליט את חלקה ותרומתה. במישור השני, מצרים מדגישה את תרומתה למלחמה בכל הנוגע לסיוע ההומניטרי העובר ברפיח. בעקבות הסכם הפסקת האש כ-200 משאיות עוברות מדי יום, וכך מצרים מנצלת את קרבתה הגיאוגרפית כדי להדגיש את תרומתה גם בהיבט ההומניטרי של המלחמה.

לבסוף, מצרים גם ממשיכה להשקיע מאמצים דיפלומטיים רבים על מנת לקדם הפסקת אש בטווח הקצר ופתרון לבעיה הפלסטינית בטווח הארוך. כך למשל, הנשיא א-סיסי נפגש ב-22 בנובמבר עם מלך ירדן עבדאללה; למחרת שר החוץ סאמח שוכרי נפגש עם שר החוץ הבריטי החדש דיוויד קמרון. ביידן אף שוחח ב-23 בנובמבר עם א-סיסי והודה לו על תרומתה של מצרים וכן על "מנהיגותו והשותפות שלו". בשיחה זו הביע הנשיא האמריקני גם את התנגדותו לעקירת פלסטינים מעזה - עמדה שא-סיסי טורח לחזור עליה שוב ושוב בכל הצהרותיו.

שר החוץ המצרי נוטל גם חלק בוועדה של הפסגה הערבית-אסלאמית, לצד שרי החוץ של ירדן, ערב הסעודית, פלסטין, תורכיה, אינדונזיה, ניגריה ויו"ר הליגה הערבית, אשר מסתובבת בבירות העולם כדי לקדם הפסקת אש. עד כה ועדה זו ביקרה בצרפת, בריטניה, סין ורוסיה.

ניכר כי א-סיסי משקיע מאמצים רבים על מנת להדגיש את תפקידה של מצרים במלחמה, וזאת מתוך רצון להפגין את נחיצותה של מצרים, במיוחד לאור התפקיד המרכזי שקטר ממלאת, וכן מתוך רצון לזכות בנקודות לקראת הבחירות לנשיאות הצפויות במחצית הראשונה של דצמבר. אף שלא נשקפת סכנה לבחירתו, לא-סיסי יש עניין להקרין חזות של סמכותיות ומנהיגות.

מבט על אירופה

ד"ר מאיה שיאון צדקיהו, מנהלת תכנית קשרי ישראל-אירופה, מיתווים

בורל חזר מסבב הפגישות שלו במזה"ת בסוף השבוע השישי למלחמה ופרסם לקחיו. מעבר לצורך בסיוע דחוף ביותר להקלת המצב ההומניטרי ברצועת עזה, בורל העלה את פתרון שתי המדינות כפתרון היחיד שיעניק בטחון ושלום לישראל ולפלסטינים וימנע את סבב האלימות הבא. הוא נאם על כך מול הפרלמנט האירופי (22.11) ואמר שהאיחוד האירופי דיבר רבות על פתרון שתי המדינות במשך 30 שנה, אך לא פעל רבות להשגתו. בכוונת בורל להעלות למועצת שרי החוץ של האיחוד האירופי באמצע דצמבר, את דבר מחויבות האיחוד האירופי לפתרון שתי המדינות. הוויכוח צפוי להיות על מציאת הנוסח המדויק, על הפרטים, העיתוי או התיזמון וכד'. בהינתן התנגדותה של ממשלת ישראל לדון בכך, צפוי כי יהיו מדינות חברות שיפעלו לרכך, ואף יטילו וטו על נוסח החלטה מרחיק לכת מידי עבור ממשלת ישראל.

דיוויד קמרון, שר החוץ החדש והמנוסה של בריטניה, הגיע לישראל (24.11). קמרון לא דיבר במפורש על פתרון שתי המדינות, אך כן אמר כי "אנו עובדים על פתרון מדיני ארוך טווח למשבר זה". בביקורו ברשות הפלסטינית השמיע אזהרה לגבי אלימות המתנחלים בגדה המערבית. גם ביידן התייחס לכך בשבוע שעבר והורה לבחון שלילה של זכות לווזיה לארה"ב מאותם גורמים. קמרון הוסיף כי שוחח עם עמיתיו ברשות הפלסטינית על תמיכה ברשות, כולל אימון ובניית יכולות.

ראש ממשלת ספרד, שהקים בשבוע שעבר ממשלת שמאל חדשה, התחייב בהסכמים הקואליציוניים שלו להכרה במדינה פלסטינית. ספרד מחזיקה בנשיאות מועצת האיחוד האירופי עד סוף דצמבר, ולא סביר שתצליח לקדם זאת בזמן הלחימה. אולם אחריה הנשיאה התורנית היא בלגיה עד סוף יוני 2024. על רקע רח' תובל 11, רמת גן 5252226 / www.mitvim.org.il / info@mitvim.org.il

זה ביקורם המשותף של ראש ממשלת ספרד וראש ממשלת בלגיה ביום שישי (24.11) בישראל ובמעבר רפיח יכול לסמן "העברת מקל".

מספיקה מדינה חברה אחת באיחוד שתטיל וטו על הכרה אירופית במדינה פלסטינית, וסביר שכיום לכל הפחות הונגריה, אוסטריה וצ'כיה יעשו זאת. לכן סביר יותר שאם יהיה מהלך כזה הוא יתקיים ברמה הלאומית ולא ברמת האיחוד האירופי. היה וממשלת ספרד תכיר במדינה פלסטינית, יתכן שגם בלגיה, מלטה ומדינות נוספות באיחוד האירופי יצטרפו לכך ויווצר סחף מדיני שממשלת ישראל תתקשה לעוצרו (בוודאי ממשלת נתניהו שמסרבת לדון בכך ואינה מציבה יעד מדיני כלשהו).

נושא נוסף שראש ממשלת ספרד מקדם הוא ועידת שלום בינלאומית. האיחוד האירופי קיבל את עמדתו, והוסיף אותה להחלטת המועצה האירופית. הליגה הערבית והארגון לשיתוף פעולה אסלאמי אימצו גם הן את היוזמה. לדברי סאנצ'ז הקמת מדינה פלסטינית בגדה המערבית, עזה ומזרח ירושלים הוא הפתרון הראוי. אך הרעיון זכה להתנגדות מצד ארה"ב. ב-27-28 בנובמבר תתקיים ועידת שרי החוץ של האיחוד למען הים התיכון. סאנצ'ז ציין כי זה מקום אידאלי להתחיל את הדיאלוג בין שר החוץ של ישראל לשר החוץ הפלסטיני. ישראל הביעה התנגדותה.

חירט וילדרס, ראש מפלגת הימין הקיצונית-פופוליסטית ההולנדית PVV, המקדם מזה שני עשורים עמדות אנטי-מוסלמיות, אנטי-הגירה וקורא ליציאה של הולנד מהאיחוד האירופי, הוא הזוכה הגדול בבחירות שנערכו בהולנד ביום רביעי (22.11). וילדרס קיבל 25 אחוזים מקולות הבוחרים. זכה ב-35 מתוך 150 מושבי הפרלמנט בהולנד. כראש המפלגה הגדולה הוא צפוי לקבל את ההזדמנות הראשונה להקים ממשלה. וילדרס אמר (25.11) כי ירדן היא פלסטין וכי הפלסטינים צריכים לעבור לירדן. לא ברור עד כמה עליתו של וילדרס הושפעה ממתקפת הטרור של החמאס על ישראל ומהמלחמה בעזה, אך ניתן לראות שהימין הקיצוני והאיסלמופובי באירופה מזהה כאן "הזדמנות". לכן מרין לה-פן צעדה בצעדה בפרוץ (12.11) נגד אנטישמיות. אין לראות את צעדתה כמעשה נגד אנטישמיות וכסולידריות אמיתית עם היהודים אלא כמעשה אסלמופובי נגד מוסלמים. התחזקות מפלגת הימין הקיצוני בגרמניה ה-AFD, מדאיגה גם היא. ניתן לראות כי ההשפעה שיש לנעשה בין ישראל לעזה על הפוליטיקה האירופית מדאיגה פוליטיקאים מהמרכז המתון באירופה.

מבט על ערב הסעודית

שירי פיין גרוסמן, פורום דבורה

ועדת השרים המשותפת של הליגה הערבית והארגון לשיתוף פעולה אסלאמי, בהובלת שר החוץ הסעודי הנסיך פייסל בן פרחאן אל-סעוד ערכה סיור עולמי בבירות החברות הקבועות של מועצת הביטחון. הביקור הראשון נערך בבייג'ינג, ייתכן בניסיון לשלוח מסר לארצות הברית, או על מנת לפייס את סין בעקבות ביקורי בכירים הדדיים בריאד ובוושינגטון בשבועות האחרונות. לאחר בייג'ינג הגיעו חברי הוועדה למוסקבה, לונדון ולבסוף פריז. עם חזרתם, שוחח שר החוץ הסעודי עם מקבילו האמריקאי אנתוני בלינקן. על פי הודעת משרד החוץ הסעודי, הוועדה כללה גם את שרי החוץ של ירדן, מצרים, קטר, תורכיה, אינדונזיה, ניגריה, הרשות הפלסטינית וכן את מזכ"ל הליגה הערבית והארגון לשיתוף פעולה אסלאמי. מטרתו המוצהרת של הסיור היתה ללחוץ על שרי החוץ של החברות הקבועות להביא להפסקת אש. תוך כדי הסיור, הוכרזה העסקה להחזרת החטופים והפסקת האש והמסרים עודכנו בהתאם, בקריאה להביא להפסקת אש קבועה ולא זמנית.

עוד בטרם יצא הסיור לדרכו, נפגש שר החוץ הסעודי עם שר החוץ של האיחוד האירופי, ג'וזף בורל בשולי דיאלוג מנאמה בבחריין. במקביל לסיור, התקיימו מפגשים וירטואליים של ה-20G וה-BRICS, אליו הוזמנה ערב הסעודית רק לאחרונה, יחד חמש מדינות נוספות (מצרים, איחוד האמירויות, אתיופיה, ארגנטינה, ואיראן). ועידת ה-BRICS התכנסה בישיבה מיוחדת שלא מן-המניין לאור המלחמה בעזה. את ערב הסעודית ייצג יורש העצר הסעודי, מחמד בן סלמאן בעצמו. על פי דיווח תקשורתי, יורש העצר "דרש להתחיל בתהליך שלום מקיף ורציני להקמת מדינה פלסטינית בקווי 67" וכי אין דרך להשיג יציבות וביטחון "בפלסטין" אלא דרך יישום החלטות בינלאומיות הנוגעות לפתרון שתי המדינות. בן סלמאן חזר על דרישתו מישראל להפסיק את האש לאלתר, דחה את הרעיון של הגירה בכפייה של פלסטינים, וקרא למדינות להפסיק לייבא אמצעי לחימה מישראל. שאר מנהיגי המדינות גינו בחריפות את ישראל והאשימו אותה בפשעי מלחמה.

לצד הפעילות הדיפלומטית שנראה שנשארת על הנייר בלבד וללא קידום צעדים מדיניים משמעותיים, פורסם כי בעיתונות הסעודית הופיעו מספר מאמרים אשר הצביעו על איראן כמי שסייעה לחמאס לתכנן את מתקפת ה-7 באוקטובר על מנת לחסל את הנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל ולאחר מכן נטשה את החמאס לבד במערכה, הלכה למעשה. במקביל לכך, ערב הסעודית, כמו מדינות ערביות נוספות, ממשיכה לשלוח סיוע הומניטארי לרצועה- שיגרה כבר כ-20 מטוסי מטען ושתי ספינות משא אשר הביאו אלפי טונות של ציוד להעברה אל הרצועה.

מבט על ירדן

פרופ' רונן יצחק, המכללה האקדמית גליל מערבי

בשבוע האחרון נעשתה פעילות מדינית ירדנית אינטנסיבית בניסיון להביא להפסקת אש ולהגביר את הסיוע ההומניטרי לרצועת עזה. לפעילות זו היו שותפים המלך עבדאללה, ראש הממשלה בישראל-אל-ח'סאונה ושר החוץ איימן אל-צפדי. בראשית השבוע (20.11.2023) השתתף אל-צפדי בוועידת פסגה של שרי חוץ ערביים ומוסלמיים בסין. שרי החוץ קראו להפסקת אש מיידית ברצועת עזה ובצורך להגביר את הסיוע ההומניטרי לרצועה. יום לאחר כניסת ההפוגה לתוקפה (25.11.2023) הצהיר אל-צפדי, לאחר פגישתו עם שרי החוץ של סלובניה ושל פורטוגל, ש"ההפוגה היא צעד שנועד להבטיח את סיוע המלחמה". מבחינת ירדן זה הדבר הנכון ביותר שצריך לעשות.

ביום רביעי (22.11.2023) יצא המלך עבדאללה לביקור קצר במצרים כדי להיפגש עם הנשיא עבד אל-פתאח אל-סיסי. המנהיגים גינו את פעילות צה"ל ברצועת עזה וטענו שהם דוחים את "הענישה הקולקטיבית" שמבצעת ישראל בעזה. הם קראו לפתרון מדיני שישים קץ לאלימות וחזרו על התנגדותם לעקירת פלסטינית מאדמתם. את הצורך הדחוף בהנעת תהליך מדיני כדי להביא לסיום הסכסוך, הדגיש גם ראש הממשלה אל-ח'סאונה בראיון שנערך עמו ביום שלישי (21.11.2023) בערוץ אל-ערביה הסעודית. בראיון הוא תקף את ישראל על הפשעים שלטענתו היא מבצעת בעזה והאשים אותה שהיא זו שמונעת את חידוש התהליך המדיני במזרח התיכון. הוא רמז לסכנה להמשך הסכסוך השלום עם מדינת ישראל והבהיר, למי שהיה לו עוד ספק, כי גירוש פלסטינים מרצועת עזה הוא "קו אדום" מבחינת ירדן והיא "תשתמש בכל האמצעים העומדים לרשותה" כדי למנוע זאת.

בהקשר דבריו של ראש הממשלה הירדני ראוי להדגיש שני דברים: ראשית, הסכם השלום בין המדינות אינו נמצא כלל בסכנה. אמנם, ביטול הסכם השלום הוא משאלת לב של רבים בירדן, אך השלטון הירדני אינו מעוניין בכך. מבחינת המשטר ההאשמי השלום עם ישראל הוא ערובה ליציבות המדינה ולביטחונה ולכן אין כלל עניין לבטל אותו. שנית, החשש מעקירת פלסטינים מאדמתם וגירושם הוא אכן חשש אמיתי בירדן. לא בכדי הגדיר אותו ראש הממשלה "קו אדום", משום שירדן חוששת שהדבר יצור תקדים לעקירת פלסטינים גם מהגדה המערבית וגירושם לירדן בעתיד. "קו אדום" כזה אכן עלול להוות סכנה להסכם השלום בין המדינות.

השבוע התרחשה תקרית בין ישראל לירדן סביב בית החולים הצבאי הירדני ברצועת עזה. בית החולים הוקם בינואר 2009 בשכונת תל אל-הוא, שבדרום מערב העיר עזה, והוא נועד למספק שירותי חירום לתושבי העיר. כתוצאה מפעילות ישראלית בעזה ב-15 בנובמבר נפגעו שבעה מאנשי צוות בית החולים בכניסה למיון, זאת בשעה שהיו בדרכם לטפל בפצועים פלסטינים. בשיחה עם מנהל בית החולים הקולונל ת'איר אל-ח'טיב, המלך עבדאללה גינה את האירוע וטען שמדובר "בפשע נתעב" של ישראל.

בסוף נובמבר אמור להיפתח בח'אן יונס בית חולים צבאי נוסף שירדן הקימה על רקע התמשכות המלחמה ברצועת עזה. על הקמתו של בית החולים פיקח יורש העצר הירדני הנסיך חוסין בן עבדאללה, שהגיע לצורך כך במיוחד לאל-עריש. בית החולים הזה הוקם במקביל להקמתו של בית חולים צבאי ירדני בשכם שנפתח ב-23 בנובמבר. בית החולים הוקם בידיעת ממשלת ישראל ובאישורה כדי להקל על מצוקת מערכת הבריאות הפלסטינית בגדה המערבית ולתמוך בה. נראה שכונות ירדן בהקמת בתי החולים היא לבסס את הקשר הירדני עם הגדה המערבית ובית החולים שהוקם בשכם הוא צעד ראשון לקראת הקמתם של בתי חולים נוספים ברחבי הגדה המערבית ואולי אף של מתקנים אזרחיים נוספים.

כחלק מההזדהות העממית של תושבי ירדן עם תושבי עזה העבירה ממשלת ירדן, בשיתוף קרן החירום הבינלאומית של האו"ם לילדים (UNICEF) ב-25 בנובמבר, סיוע הומניטרי לילדי הרצועה. הצבא הירדני העביר את האספקה המוטסת לאל-עריש ומשם הועבר הציוד לסהר האדום המצרי, שהוא יהיה אחראי על חלוקתו לילדי הרצועה. בינתיים, ממשיך ארגון הצדקה ההאשמי (אל-היאה אל-ח'יריה אל-ארדניה אל-האשמיה) בגיוס תרומות עבור תושבי הרצועה. בהודעה שפרסם הארגון הוא קרא לתושבי ירדן לתרום כסף מזומן או ציוד שניתן להעבירו כמו שמיכות, אוהלים, מים ומזון ולבוש. הארגון יעביר את הציוד לפלסטינים בתיאום עם הרשויות הירדניות המוסמכות.

מבט על הים האדום

ד"ר משה טרדימן, חוקר אורח במיתווים

למלחמה בזירת הים האדום שלושה מאפיינים עיקריים. המאפיין הראשון הוא שיגור טילי שיט, כלי טייס בלתי מאוישים (כטב"מים) וטילי קרקע-קרקע ע"י החות'ים לעבר ישראל. תחילת שיגורים אלו ב-19 באוקטובר, כאשר צבא ארה"ב הודיע כי אחת המשחתות שלו בים האדום יירטה טילי שיט ומל"טים ששוגרו לעבר ישראל ע"י החות'ים. מאז, המשיכו החות'ים לשגר טילי שיט ומל"טים ואף טילי קרקע-קרקע לעבר אילת ודרום ישראל. השיגורים האחרונים היו ב-25 בנובמבר. טילים אלו יורטו ע"י ספינות אמריקניות, ערב הסעודית, חיל האוויר הישראלי וההגנה האווירית הישראלית. מספר קטן של מל"טים וטילי שיט נפלו בטאבה ובנואייבה שבסיני וכן בשטח ירדן.

המאפיין השני הוא האיום בחסימת הים האדום בפני הספנות הישראלית. החות'ים חזרו ואיימו בערוצי הטלגרם שלהם כי יתקפו ספינות הנושאות דגל ישראל, ספינות המופעלות על ידי חברות ישראליות וספינות בבעלות ישראלית. הם גם הזהירו את מדינות העולם שלא להיות חלק מאנשי הצוות בספינות הללו ולהתרחק מהספינות הישראליות. ב-19 בנובמבר, החות'ים חטפו ספינת משא בשם "גלקסי לידר" שלטענתם הינה ספינת משא ישראלית. בסופו של דבר, הספינה היא בבעלות בריטית המופעלת על ידי חברה יפנית כשעל סיפונה 25 אנשי צוות והיא שוחררה ב-24 בנובמבר, עם תחילת ההפוגה ההומניטרית בעזה. כמו כן, בין ה-23 ל-24 בנובמבר הותקפה ספינת משא ישראלית בבעלות עידן עופר בשם CMA CGM Symi ששטה תחת דגל מלטה בים הערבי על ידי כטב"מ איראני מדגם שאהד-136. כתוצאה ממתקפה זו, לספינה נגרם נזק, אך אנשי הצוות לא נפגעו. חטיפת ה"גלקסי לידר" והמתקפה נגד הספינה הישראלית מהוות פתיחת חזית נוספת בים נגד ישראל. חזית זו כוללת הן את הים האדום והן את מערב האוקיינוס ההודי. בחזית זו מעורבים איראן והחות'ים. ביטוי מוחשי למלחמה משותפת איראנית-חות'ית זו בים מהווה התקיפה השנייה של ספינה ישראלית תוך שלושה ימים במפרץ עדן ב-26 בנובמבר. חמושים חות'ים עלו על ה-Central Park, הנושאת דגל ליבריה בבעלות חברת זודיאק הבריטית הנמצאת בבעלות אייל עופר וחטפו אותה לחופי תימן. יצוין, כי חופי תימן הגובלים במפרץ עדן אינם נשלטים על ידי החות'ים ולכן, ככל הנראה, מדובר בפעילות איראנית-חות'ית משותפת.

המאפיין השלישי הוא איום על הכוחות האמריקאיים הפרוסים בים האדום. ב-2 בנובמבר, חבר הלשכה המדינית של החות'ים, מוחמד עלי אל-חות', איים כי נושאות המטוסים האמריקאיות בים האדום נמצאות בטווח הטילים של החות'ים. למחרת, מוחמד אל-בח'יתי, חבר הלשכה המדינית של החות'ים, אמר כי "אנחנו שמחים שהצי האמריקאי מתקרב אל חופינו כי כך נוכל לתקוף אותו". החות'יים מימשו את איומיהם וב-9 בנובמבר, החות'ים יירטו כטב"מ אמריקאי מדגם MQ9 שטס מעל חופי תימן.

חשוב לציין בהקשר זה כי ארה"ב ניסתה להניא את החות'ים מהצטרפותם ללחימה לצד ציר ההתנגדות נגד ישראל. על פי דיווח מה-16 בנובמבר בתקשורת הלבנונית המזוהה עם חזבאללה, נמסר מפי גורמים בתימן כי ארה"ב הציגה לחות'ים כמה הצעות בתמורה לכך שלא תיכנס ללחימה לצד החמאס, בהן תשלום משכורות בצנעא, הסרה של המצור הימי ופתיחת שדה התעופה הבינלאומי לכל המדינות. אולם, מנהיג החות'ים סירב להצעות. בעקבות חטיפת ה"גלקסי לידר", ממשל בידן בוחן את האפשרות להחזיר את החות'ים לרשימת ארגוני הטרור, ממנה הסיר אותם ב-2021 כדי הקל על העברת הסיוע ההומניטרי לתימן.

מצדו השני של הים האדום, נשיא סומליה, חסן שיח' מוחמוד, בהתבטאות יוצאת דופן מכיר בזכות קיומה של ישראל. ב-14 בנובמבר, הוא אמר בריאיון לתקשורת הסעודית כי הם מכירים בזכותה של ישראל להתקיים כמדינה ולצד זאת, יש לתת לפלסטינים להתקיים כמדינה במסגרת פתרון שתי המדינות לסכסוך

הישראל-פלסטיני. התבטאות זו באה בעקבות התבטאותו השנויה במחלוקת של ראש ממשלת סומליה, חמזה עבדי בארה, ב-3 בנובמבר, במסגרתה הביע תמיכה בארגון החמאס, הכריז על כוונתו להעניק סיוע לארגון, טען כי הוא אינו ארגון טרור וגער במדינות המערב על שתיתקם בנוגע למלחמה בעזה. נוסף על כך, הוא קרא להילחם בישראל כפי שממשלת סומליה נלחמת נגד ארגון הטרור אל-שבאב. התבטאות זו העלתה שאלות במדינות המערב בנוגע לעמדתה של סומליה בנוגע לטרור.

ג'יבוטי מצידה, הגישה בקשה לבית הדין הבין-לאומי בהאג לחקור את המצב בישראל, בעזה וברשות הפלסטינית. היא גם מהווה בסיס עבור מספר מדינות למעקב אחר ההתפתחויות במלחמה בעזה ולהוצאה אפשרית של אזרחיהן מישראל. כך, למשל, שלושה מטוסים צבאיים יפניים המריאו ב-14 באוקטובר מיפן לג'יבוטי כחלק מההכנות להוצאת אזרחים יפניים מישראל במידה ולא תתאפשר הוצאתם בטיסה מסחרית מתל אביב לדובאי.

מבט על לבנון - איתן ישי

כותב אורח, מיתווים

בשבוע השביעי למלחמת "חרבות ברזל" התנהל העימות לאורך גבול ישראל-לבנון בצלם של המגעים להפסקת אש בעזה. כל עוד לא הגיעו ישראל וחמאס להסכמה, המשיכה הזירה הצפונית לשמש זירת עימות פעילה, וחזבאללה המשיך במגמת ההסלמה, עדיין במסגרת "כללי המשחק" שנתפסים בעיניו מתחת לסף הגלישה למלחמה כוללת. באופן זה המשיכו חזבאללה והארגונים הפלסטיניים בשיגור רקטות, פצמ"רים, טילי נ"ט וכטב"מים.

ישראל מצדה המשיכה במדיניות התגובה התקיפה שכוונה כלפי מטרות חזבאללה ופעיליו בדרום לבנון. עד כה הודה חזבאללה במותם של 84 מפעילי הארגון, אך סביר שהמספר גדול יותר, ובפועל כבר חצה את רף מאה ההרוגים. מעבר לפגיעה המתמשכת בפעילי השטח של חזבאללה, השבוע חיסלה ישראל גם מפקד בכוח רדואן ואת בנו של מוחמד רעד, יו"ר סיעת חזבאללה בפרלמנט הלבנוני ואחד הגורמים המוכרים בהנהגת הארגון. לכך מצטרפת גם הצלחתה של ישראל לחסל את סגן מפקד הזרוע הצבאית של חמאס בלבנון.

כל אלה הובילו את חזבאללה להחריף את תגובתו בימים האחרונים. בין השאר ירה הארגון שני טילי בורקאן בעלי ראש נפץ כבד לעבר מוצב בירנית בו ממוקמת מפקדת עוצבת הגליל של צה"ל. הגם שלא היו נפגעים בנפש, הטיילים גרמו נזק רב למוצב, ומערך התעמולה של חזבאללה עשה מאמצים להדהד את תמונות ההרס כשמטרתו להגיע בעיקר לאלה המבקרים אותו על שאינו עושה די כדי לסייע לפלסטינים. גם ישראל מצדה מנהלת לחימה בשדה ההסברתי, ובמהלך השבוע לעג דובר צה"ל בערבית לחזבאללה לאחר שכעשרים רקטות ששיגר הארגון בכיוון ישראל נחתו בשטחי לבנון וגרמו נזק במספר כפרים.

כחלק מהניסיון להציל את שלטון חמאס בעזה, נוקט חזבאללה, בשיתוף ובתיאום עם האיראנים, במדיניות של התשה כלפי ישראל המשתלבת בפעילותן של זרועות איראניות נוספות במזרח התיכון. מטרתה של ההתשה להפעיל לחץ על האמריקאים ובעלי בריתם לכפות על ישראל הפסקת אש בעזה, מה שגם יסיר את האיום של התקלחות מלחמה אזורית, תסריט ממנו חוששים הן בדאחיה והן בטהראן. הדינמיקה של הגברת האש לפני הגעה להפסקת אש מוכרת מן העבר, ויש לראות את הגברת פעילותו של חזבאללה בימים האחרונים גם על רקע זה.

חזבאללה הצהיר כי הפסקת האש בעזה תחייב גם אותו, והתחייב שינצור את האש כל עוד ישראל תעשה זאת. ואכן, בסוף יומה השני של הפסקת האש, נשמר השקט לאורך גבול הצפון. אפשר להעריך כי חזבאללה מעוניין לכבד את הפסקת האש שעולה בקנה אחד עם האינטרס העליון מבחינתו – להביא לסיימה של המלחמה, וכי כל עוד הדבר תלוי בו, יישמר השקט בגבול. גם לישראל אין אינטרס לפעול בגבול הצפון ולהביא את חזבאללה להגיב. יחד עם זאת, ישראל מביעה נחישות לחדש את הלחימה בעזה לאחר מספר הימים שהוקצבו מבחינתה להפסקת אש, ועל כן סביר שנסראללה יאלץ אף הוא לחדש את האש, הגם שהיה מעדיף להימנע מכך.

בתוך לבנון ממשיך לכונן החשש מפני גרירת המדינה לתוך מלחמה הרסנית עם ישראל, ועמו גוברת גם הביקורת על חזבאללה. דעת הקהל בלבנון, רובה ככולה, מביעה התנגדות נחרצת לכניסה למלחמה עם

ישראל, מה שמשתקף בין השאר בפרסום מספר רב של מאמרי דעה בעיתונות הלבנונית, הנחשבת חופשית למדי, התוקפים את חזבאללה, עומדים על הנזקים שמדיניותו גורמת כבר כעת ומזהירים מפני המחירים הגבוהים שלבנון עלולה לשלם אם לא יחדל הארגון השיעי מפעילותו. אחת ההאשמות המעניינות המוטחות בחזבאללה היא שבניגוד לטענתו כי בפעולותיו הוא מרתיע את ישראל מלתקוף את לבנון, בפועל משחק הארגון השיעי לידי ישראל ומעודד אותה לעשות זאת. אם חזבאללה יגרור בכוח את ישראל למלחמה, הרי שהאחרונה לא רק שתביא חורבן על לבנון, אלא שאף תזכה ללגיטימציה ולתמיכה בינלאומית בעשותה כן.

זרקור נוסף מופנה בימים האחרונים לעבר הפגיעה הכלכלית הקשה שמביאה עמה המלחמה על לבנון. מעבר לעובדה שעשרות אלפים מתושבי דרום לבנון עזבו את בתיהם ונעו צפונה, חילופי האש האינטנסיביים לאורך הגבול גם הסבו נזקים כבדים לשדות ולמשקים חקלאיים. מסיק הזיתים, אחד מהענפים המרכזיים בכלכלת הדרום, נפגע בצורה אנושה, ועמו גם גידולים נוספים שהושמדו כמעט כלי כותוצאה מהלחימה, או מהעובדה שהמגדלים אינם יכולים לקצור אותם. ענף נוסף בו צפויה פגיעה משמעותית הוא ענף התיירות, שבקיץ האחרון הראה עלייה מעודדת. כעת, לפני חג המולד והשנה החדשה, עולה החשש בלבנון שהימשכות הלחימה משמעותה נזק בלתי הפיך לעונת התיירות הקרובה.

על רקע זה ציינה השבוע לבנון באופן סמלי למדי את יום עצמאותה השמונים. אך בעבור רבים מן הלבנונים נדמה כי ציון יום זה הוא בגין לעג, "פארסה" כפי שתיארו זאת כמה מהם, בשעה שנדמה ומדינתם היא הכל פרט לעצמאית.

מבט על מרוקו - עינת לוי

עמיתת מחקר ומדיניות, מכון מיתווים

בשבוע האחרון פורסם בתקשורת הזרה מידע לפיו מלך מרוקו עתיד לבקר בקטר ובאיחוד האמירויות. לא מן הנמנע שהביקור שתוזמן לתחילת הפסקת האש, היה אמור לעסוק לצד יחסיה של מרוקו עם שתי מדינות אלה, גם במלחמה בין ישראל וחמאס ובניסיון להביא לסיימה, אולם בינתיים הביקור נדחה. במקביל, הסיוע ההומניטרי ממרוקו לרצועת עזה ממשיך, כאשר ביום רביעי ה-22 בנובמבר נחתו בנמל התעופה באל-עריש שני מטוסים של צבא מרוקו, שהובילו 25 טונות של מזון, מים וציוד רפואי.

בזירה הפנים-מרוקאית התרחשה בשבוע האחרון נקודת מפנה בדעת הקהל, שתוצאתה הייתה הוקעתו של חאלד משעל ותנועת החמאס, עקב הסערה שעוררו דבריו בשיחת וידאו מה-19 בנובמבר במסגרת מפגש סולידריות עם פלסטין בתיאטרון הלאומי ברבאט. משעל, שהוזמן על ידי "התנועה לאחדות ורפורמה" הקשורה למפלגת "הצדק והפיתוח" האסלאמית, קרא לעם המרוקאי להתנגד להסכם השלום עם ישראל וטען כי "הסכם זה מהווה טעות שיש לתקנה" וכי ניתוק היחסים עם ישראל "תהיה תמיכה אמיתית בפלסטין, שתייצר לחץ על ישראל ובעלות בריתה". משעל פנה ישירות לעם המרוקאי, תוך קריאה להתנגדות למדיניות שמוביל אותה המלך והשרים הממונים על ידו. מעשה זה נתפס כניסיון לפגוע במערכת היחסים שבין המלך לעמו, ביציבות הממלכה ובסולידריות, שהיא אחד הערכים החזקים ביותר במרוקו. התגובות לא אחרו להגיע וברשתות החברתיות גינו את חמאס ואף השוו את משעל לעמנואל מקרון, שבקבות רעידת האדמה נאם ישירות לעם המרוקאי לאחר שמרוקו סירבה לקבל סיוע מצרפת. משעל אינו היחיד שכלפיו הופנו חצי הביקורת, גם מפלגת "הצדק והפיתוח" ומנהיגה בנקיראן הואשמו כמי שיזמו ואפשרו למשעל את הבמה שהביאה למבוכה.

כתוצאה מפרשת משעל, ביטויי ההתנגדות לקשר עם ישראל והתמיכה בפלסטינים נותרו בעיקר בזירה האזרחית. ב-22 בנובמבר פורסמה ברחבי הרשת עצומה ובה חתימות של גורמים שונים וביניהם שרים לשעבר, אנשי אקדמיה, סופרים, עורכי דין ועוד הקוראת לרשויות לסגור את משרדי הקישור ברבאט ובתל אביב, בטענה שקשר זה מגביר את הפעולות מצד ישראל נגד הפלסטינים. ב-26 בנובמבר אורגנו צעדות תמיכה בפלסטינים בטנג'יר ובקזבלנקה ובהן לקחו חלק עשרות אלפים. בין הסיסמאות שהושמעו: "העם רוצה להפיל את הנורמליזציה", "צועדים לירושלים, שאהידים במיליונים" ו"העם רוצה לשחרר את פלסטין". כמו כן, הושק לאחרונה קמפיין להחרמת מוצרים ישראלים לרבות רשתות מזון, חברות ומסעדות ממדינות אחרות התומכות בה, ובין אלה סטרבאקס, מקדונלד'ס, בורגר-קינג, קוקה-קולה, קרפור ופומה. אולם, למורת רוחם של המחרימים, הרשתות יצאו במבצעים אטרקטיביים, שמשכו אף יותר לקוחות מדרך כלל.

סוגייה מרכזית נוספת הנה פינוי האזרחים המרוקאים הנמצאים בעזה. לפי מידע שמקורו בשגרירות המרוקאית ברמאללה, יש ברצועת עזה כ-797 אזרחים מרוקאים שביקשו להתפנות. עד כה פונו מקצתם ואילו היתר ממתנים לפינוי ונמצאים בסכנה נוכח המלחמה המתמשכת. משפחות וילדיהם הנמצאים ברשימות לפינוי הגיעו לאזור רפיח והמתינו ימים ארוכים תוך סיכון חייהם, אולם נאלצו לחזור לתוך עזה לאחר שהפינוי לא יצא לפועל. מדובר בסוגייה הומניטרית שהרשויות בישראל יכולות לסייע בה, ולהקל ככל הניתן במסגרת המנגנונים הקיימים לפינוי אזרחי מדינות זרות במהלך הלחימה.